

2. Глушко Л. О. Чинники формування впевненості в собі у школярів підліткового віку. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 14. С. 103–112.
3. Марчук Л. М. Асертивність як комплексна інтегральна характеристика особистості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 5. URL: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Vnadps/2012_5/12mlmiho.pdf

Чернов Артем,
асистент кафедри кризової психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка,
інструктор ЗСУ з першої психологічної допомоги та відновлення;
Атаманчук Ніна,
кандидат психологічних наук, доцент,
завідуюча кафедри кризової психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка;
Заїка Віталій,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри кризової психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка;
Лебедєв Віктор,
майор ЗСУ у відставці,
практичний психолог

КП «2-а міська клінічна лікарня Полтавської міської ради»

СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Повномасштабна війна є кризовим явищем для всього суспільства в цілому. Криза означає зміну підходів до звичних нам процесів та пошук нових шляхів організації та забезпечення права людини на освіту. Особливості реалізації прав на освіту діючих та демобілізованих військовослужбовців є пріоритетним напрямком роботи закладів вищої освіти в Україні. Пріоритетність зумовлена тими обставинами, що велика частина активного та працездатного населення вступила до лав ЗСУ виконуючи свій конституційний обов'язок по захисту Батьківщини. З чого складається двояка ситуація: з одного боку навчання в закладах вищої освіти передбачає виконання певних кваліфікаційних норм та вимог, а з іншої – виконання обов'язку часто пов'язане з межевим навантаженням на психофізіологічний апарат людини. Так багато студентів складають іспити, ознайомлюються з профільною та навчальною літературою, знаходячись безпосередньо на передовій, що зумовлює поблажливе ставлення до них викладачів та атестаційної комісії. Вище окреслена ситуацію вимагає пошуку компромісних шляхів у вирішенні цього нагального питання, оскільки конфлікт зумовлений тим, що ЗВО, з одного боку, повинен проявляти повагу до захисників і захисниць, а з іншого сприяти та оцінювати військового як майбутнього спеціаліста, що вже в цивільному житті буде виконувати свої професійні обов'язки, не пов'язані з військовими діями.

Мета дослідження полягає у розробці теоретичних і практичних рекомендацій щодо створення психологічно інклюзивного середовища для військовослужбовців, які проходять навчання в закладах вищої освіти. Це включає вивчення особливостей психофізіологічного стану військових під час навчання, визначення основних потреб та викликів, з якими стикаються військовослужбовці в умовах навчального процесу, а також розробку методів та

підходів до адаптації освітнього середовища, яке сприяє ефективному навчанню та соціальній адаптації студентів після повернення до цивільного життя.

Виклад основного матеріалу. Поняття інклюзивного середовища ми використовуємо в розумінні створення саногенної психологічної атмосфери, в якому, при ідеальних умовах, кожний учасник освітнього процесу підтримує та зміцнює ментальне здоров'я один одного [6; 7; 8]. Наразі наявна ситуація коли цивільні навчаються з військовослужбовцями, що закладає основу конфліктних ситуацій. До того ж в суспільстві набувають широкої популярності психологічні тренінги та лекції на тему, як спілкуватися з військовими та як їх підтримувати. З одного боку, така не рівномірна за соціальним статусом група, є запорукою успішної асиміляції в однорідну спільноту, з іншого боку, військовий досвід та участь в бойових діях, підгрупу військових змушує триматися разом і часто такі підгрупи мають закритий характер. Це породжує небезпеку дистанціювання та розколу академічної групи на тих хто приймав участь у заходах спрямованих на захист Батьківщини і тих хто не приймав. Ситуація ускладнюється ще й тим, що наразі діє змішаний або дистанційний формат навчання, коли студенти можуть так ніколи і не зустрітися наживо, використовуючи лише новітні інформаційно-комунікативні технології навчання [3].

Вихід з вище окресленої проблеми ми бачаємо в проведенні спільних заходів, обов'язкового знайомства студентів між собою, що можуть проходити в змішаному форматі. Цей обов'язок можна покласти на куратора академічної групи. До війни функція куратора академічної групи мала здебільшого формальний характер та не несла в собі здоров'язберігаючого змісту. Наразі ситуація, що склалася в освіті у зв'язку з війною та пов'язаних з нею соціально демографічними процесами (переміщення осіб, окупація територій, мобілізація), на нашу думку, вимагає перегляду ролі куратора в організації роботи академічної групи. Окрім контролю за виконанням навчальних планів, контролю відвідування занять студентами ми пропонуємо додати функцію створення саногенної психологічної атмосфери. До алгоритмів створення якої, входить знайомство студентів між собою, адаптація, вирішення конфліктних ситуацій та обізнаність стосовно індивідуально-психологічних якостей студентів, проведення заходів зі згуртування студентської групи.

Теоретичне підґрунтя запропонованих нами завдань знаходиться в межах вивчення соціальної та диференційної психології. Так соціальна психологія вивчає внутрішню групову динаміку, а саме нас цікавить поняття валентності запропонована Куртом Левінім. Під валентністю ми розуміємо можливість утворення нових соціальних зав'язків між членами групи на основі їх спільних інтересів рис характеру та спільних завдань. На нашу думку, валентність може бути ситуативною без створення глибших особистісних зав'язків між членами групи, які виникають ситуативно під час виконання спільних завдань та глибокою валентністю, що ґрунтується на спільних цінностях або захопленні.

З метою створення сприятливою атмосфери для виникнення зав'язків обох типів потрібен сприятливий соціальний контекст. Тут сприятливий соціальний контекст розуміється, як штучно створена ситуація взаємодії між студентами академічної групи, наприклад, ситуація виконання лабораторних занять по підгрупах. Важливо, щоб у підгрупах ідентичність студента виходила на перший план, а ідентичність військового, цивільного залишалася фоновою. Так, за твердженням А. Маслову, ідентичність та належність до спільноти є однією з основних потреб особистості. Особливості маніпулювання та побудова штучних ситуацій для спонукання особистості до певних дій, найкраще, на нашу думку, розкриті у працях С. Мілграма. Так до вже запропонованих та виділених нами процесів внутрішньої групової динаміки ми додаємо, ще поняття конформізм, яке найкраще проілюстровано в працях С. Ашара. Суть поняття конформізм можна трактувати як слідування інтересам спільноти для збереження групи, а дані теоретичні праці підкріплені багатим експериментальним досвідом.

Проблематика переходу однієї ідентичності до іншої подібна до переключення Его-станів в транзактному аналізі Е. Берна. Стимулом до переключення ідентичностей тут

виступає соціальна ситуація та відповідні атрибути належності до певної спільноти. Цікаво, що під час переключення з ідентичності військового до ідентичності студента, відбувається взаємодія між свідомими та підсвідомими процесами. Роботу свідомих процесів, як сприйняття стимулу, його аналіз та дію на основі раніше закріпленої поведінки гарно пояснює біхевіоральний напрямок психології, а конформізм, внутрішні настанови та формування образу студента найкраще пояснювати з позиції психодинамічного підходу.

Профілактикою конфліктних ситуацій під час навчання є використання вище зазначеного теоретичного базису в практичному руслі, яке повинно втілюватися в знайомство між студентами. Процедура певної персоніфікації та суб'єктності реалізовується роботою в підгрупах для створення сприятливого контексту взаємодії між учасниками освітнього процесу. Куратор повинен наполягати на єдності студентської спільноти і через вивчення захоплень, цінностей, вмінь та схильностей студентів своєї групи, створювати для них атмосферу саморозкриття та самоствердження. Само по собі самоствердження та саморозкриття це є потреба в реалізації визначена А. Маслоу в його піраміді потреб, де вона займає найважливіше місце.

Звичайно ж, студенти-військові мають ряд психологічних особливостей, як цільової групи, загальною рисою якої є потреба в повазі до їх обов'язку, який вони виконують та толерантне ставлення до їх військового досвіду [2]. Зосередимось на розкритті поняття толерантне ставлення, адже ми розуміємо під цим словосполученням повагу та конфіденційність до того, що відбувалася під час проходження їхньої служби. Військові охоче діляться військовим досвідом тільки з військовими, розпитування цивільних осіб, як правило, викликає у них негативну реакцію і саме тому цього аспекту їх життя, студентам краще не торкатися [1]. Досвід участі в бойових діях ще й не може бути винесений на обговорення в загальній групі, тим паче з ініціативи цивільної особи.

Перебільшенням в інший бік є індульгенція від не зданих навчальних завдань (контрольних робіт, практичних завдань, тестів, рефератів, МКР, ІНДЗ тощо), тобто поблажливе ставлення до академічних вимог від викладача до студента-військового. Ми цілком свідомі того, що торкнулися не популярної та чутливої теми, але оскільки два автора нарису пройшли військову службу під час війни, думаю ми цілком маємо право про це писати. Військова служба навіть під час воєнних дій не звільняє студента від виконання ним академічних вимог, хоча вона може бути поважною причиною для відтермінування кінцевих термінів виконання завдань, можливо додати бали за особистий досвід з питань резильєнтності та стресостійкості, але в цілому виконання академічних вимог є не примхою викладача, а загально визначеною державною нормою. Викладач від асистента до професора розділяє відповідальність за якість наданих освітніх послуг, її розділяє також і студент, не залежно від того цивільний він, військовий чи людина з інвалідністю. Зниження освітніх норм та вимог, для будь-якої групи студентів, дискредитує систему освіти в цілому, робить її не конкурентоздатною та не справедливою, що в кінцевому висновку найгіршим чином відображається на всіх учасниках процесу [6]. При тому в інтересах студента є отримання знань, вмінь і навичок, щоб бути конкурентно спроможним на ринку праці, який постійно зазнає динамічних змін. Конкурентоспроможність передбачає активність, самостійність та, в кінцевому результаті, суб'єктність здобувачів освітнього процесу.

Далі в огляді ми би хотіли торкнутися ще однієї не популярної теми, яка стосується психологічних змін, що відбуваються з військовослужбовцями на війні. Розглянемо з початку дану проблему в контексті соціальної психології, адже певна спільнота людей, що приймала участь в бойових діях сприймається як «непередбачувана» та навіть «небезпечна». У руслі даного міфу розповсюджена історія про те, що кожен ветеран та ветеранка, що приймали участь в бойових діях, страждає на «психічний розлад», особливо популярний та розтиражований в суспільстві як ПТСР. Ми вважаємо, що така ситуація має ознаки стигматизації та дискримінації однієї частини суспільства іншою. Вихід із вище описаної ситуації вбачаємо в проведенні заходів просвітницького характеру на широкий загаль,

основним меседжем якого повинно бути те, що особи, які приймали участь в бойових діях зазнають психологічних змін, але це не обов'язково буде психічним захворюванням, і вони аж ніяк не є загрозою цивільним особам. Так в чому ж полягають ці психологічні зміни в цілому? Це переоцінка життєвих цінностей, світогляду, сфери ставлень, вироблення швидких автоматичних реакцій, іноді це можуть бути сталі зміни особистості (теж як правило не психіатричного спектру) та ін.

На іншому боці соціальної перцепції виступає ідеалізація, що породжує, як правило, розчарування через не співпадіння створеного образу та реальної людини [5]. Так ми, як суспільство, вдячні військовослужбовцям за виконання своїх обов'язків перед державою та розуміємо психофізіологічні навантаження пов'язані з військовою службою, але солдати є такими самими людьми зі своїми перевагами та недоліками і тому узагальнення, як в один, так і в інший бік не сприяє побудові здорової атмосфери навчання та викривляє саму мету створення академічних груп.

Окремо хотілося б підняти питання щодо військовослужбовців, які не приймали участі в бойових діях. Вони є важливим компонентом планування, логістики, мобілізації, лікування, тобто цілісного армійського механізму, а їх внесок в оборону та захист Батьківщини є не менш важливим, ніж внесок учасників бойових дій і знецінення або нехтування їхнім вкладом в загальну справу перемоги є вкрай недопустимим. Вище перелічені проблеми можна вирішити простою розмовою з академічною групою та методами психологічної просвіти, адже у ЗВО працює психологічна служба і разом з нею можна запланувати подібні просвітницькі заходи.

Звичайно є теми, які діючи військовослужбовці сприймають болісно та реагують на них агресивно, саме ці теми можна узагальнити, як «теми уникнення військової служби цивільними особами» [4]. Ця ситуація склалася у зв'язку з тим, що на початку широкомасштабного вторгнення до лав ЗСУ пішло багато добровольців, які воюють і нині, нажалі, терміни їхньої служби є не визначеними через брак особового складу. Ситуація саме не визначеності терміну військової служби та обмеженість людських ресурсів створює загальну напругу між цивільними особами та військовослужбовцями. Вихід із даної ситуації ми вбачаємо в адресній підтримці військовослужбовців, що саае знаходяться в академічній групі разом з цивільними особами. Апелюючи до власного досвіду служби можемо відзначити, що перебуваючи у лавах ЗСУ у військового є постійні не закриті потреби: іноді це амуніція, одяг та взуття, іноді продукти харчування чи медикаменти, які зазвичай закривають волонтери або родина військовослужбовця. Через закриття цих потреб у військовослужбовця формується відчуття дотичності цивільних осіб до його служби та до вкладу в перемогу в цілому, таким чином образ цивільного «ухилянта» замінюється на образ волонтера, що стоїть з тобою поруч а це вже зовсім інше сприймання та зовсім інші почуття. Тому куратору або старості ми пропонуємо дізнатися про нагальні потреби студента-військового та запропонувати академічній групі, за можливістю, задовольнити їх.

Висновки. Необхідність створення інклюзивного середовища в закладах вищої освіти для військовослужбовців передбачає врахування їхніх специфічних потреб, пов'язаних із психофізіологічним станом і досвідом бойових дій. Функції куратора академічної групи мають включати не лише контроль навчального процесу, але й створення сприятливої психологічної атмосфери, організацію знайомств, згуртування групи та допомогу в адаптації військовослужбовців до цивільного середовища. Ефективна інтеграція військових і цивільних студентів потребує створення сприятливого соціального контексту, що допоможе згладити конфлікти, уникнути дистанціювання та сформувати нові соціальні зв'язки на основі спільних інтересів. Важливим є збалансований підхід до навчальних вимог із врахуванням військового досвіду та обов'язків студентів-військовослужбовців, що дозволить забезпечити їхню адаптацію без зниження академічних стандартів. Практичні рекомендації включають проведення тренінгів для викладачів і студентів, організацію спільних завдань, підтримку психологічного здоров'я та впровадження заходів для підвищення соціальної взаємодії. Також важливо забезпечити дотримання конфіденційності та толерантності, уникаючи обговорення

військового досвіду без ініціативи самих військовослужбовців. Таким чином, створення психологічно інклюзивного середовища є ключовим фактором для успішного навчання, соціальної адаптації військовослужбовців і їхньої інтеграції в цивільне суспільство під час або після завершення служби.

Список використаних джерел

1. Лебедев В. А., Чернов А. А. Терапевтичний альянс з пацієнтом військовим для надання психологічної допомоги: досвід центру реабілітаційної медицини. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Екстрена та невідкладна допомога в Україні: організаційні, правові, клінічні аспекти», 24 лютого 2023 року. ПДМУ; [ред. кол. : В.М. Ждан, В.П. Лисак, І.А. Голованова та ін.]. Полтава, 2023. С. 50–53.
2. Повернення з війни: соціально-психологічні особливості реадaptaції та ресоціалізації ветеранів і ветеранок до умов цивільного життя: колективна монографія / [А. Чернов, В. Заїка, В. Лебедев та ін.]. Полтава: ПУЕТ, 2024. 249 с.
3. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник; за заг. ред. Ю.Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.
4. Чернов А. А., Атаманчук Н. М., Заїка В. М. Психологічна допомога ветеранам в малих громадах. *Гуманітарний простір наук: досвід та перспективи*: зб. матеріалів XLII Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Переяслав, 29 листопада 2024 р.) Переяслав, 2024. Вип. 42. С. 116–120.
5. Чернов А. А. Соціальна перцепція ветеранів. *Психологічні координати розвитку особистості: реалії і перспективи*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. до 110-річчя Полтавського національного університету ім. В.Г. Короленка, 30–31 травня 2024 р. Полтава : Полтавський національний університет ім. В.Г. Короленка, 2024. С. 175–178.
6. Shevchuk V., Vlasova O., Zaika V., Morgun V., Kaliuzhna Y. On the role of psychological and pedagogical support to improve the life quality of persons with disabilities in higher education institutions. *Conhecimento & Diversidade*, Niterói, v. 16, n. 42. Abr./Jun. 2024. P. 564–581. DOI: <https://doi.org/10.18316/rcd.v16i42.11770>
7. Shevchuk V., Vlasova O., Zaika V., Morgun V., Kaliuzhna Y. (2022). Psychological and pedagogical support for the quality of life of persons with disabilities. *International Journal of Health Sciences*, 6(2), 1108–1122. <https://doi.org/10.53730/ijhs.v6n2.11330>
8. Zaika V. Ochrona praw osób ze specjalnymi potrzebami. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*. Vol 37, No 2 (2018). P. 171–178. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/lrp.2018.37.2.171-178>

Шевченко Анна Юріївна,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського)

рівня спеціальності 053 Психологія

Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти;

Гальцова Світлана Василівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ

Актуальність дослідження. Мотивація до успіху – це ключовий фактор, що впливає на формування особистості та визначає життєві досягнення молоді людини. Юнацький вік є критичним періодом, коли відбувається становлення основних цінностей, цілей і прагнень. У цей час важливо сприяти формуванню внутрішньої мотивації, яка спонукатиме до подолання труднощів, саморозвитку та досягнення поставлених цілей.